

NOVA GEOEKONOMIJA: SVET VELIKIH DRŽAV

Vlado Klemenčič

ABSTRACT

34

Geo-economy - the New World of Big States

With setbacks, political turmoil and other obstacles, a new geo-economy of the world is emerging. On the horizon are two gigantic countries: China and India, having 40 % of world population. The share of Western countries in world's GDP is decreasing. Many of them can't compare any more by its population, territory and also less and less by overall product with new countries. In the new world, EU-27 is therefore strategic opportunity for Europeans.

All together eleven countries (excluding EU) have now more than 100 millions inhabitants, and some in Asia and Africa are near to reach that number. Their influence in the world is changing. However, it would be wrong to make a conclusion too early. China could be biggest economy in less than 20 years, but western countries have many advantages which could not be overcome in two decades.

1. Uvod

Svetovni šahovski podprvak in elektrotehnik Milan Vidmar je pred desetletji zapisal, da se težišče razvoja v svetu premika od vzhoda proti zahodu. Pred tisočletji se je začelo na Kitajskem, nadaljevalo v Indiji, selilo proti Perziji, v Mezopotamijo, Egipt, preskočilo v Grčijo, Rim ... Nizozemsko, Anglijo in pristalo v ZDA in na Japonskem. Šlo je bolj za bistroumno opazanje kot znanost. A novejši podatki avtorju dajejo prav. Težišče se čedalje bolj premika na azijsko celino. Kitajska, Indija in J. Koreja že proizvajajo petino svetovnega BDP merjenega po kupni moči. Vendar stvar ni tako preprosta. Dokaj hitro gospodarsko rast dosegajo v delih Južne Amerike. Ne gre spregledati tudi odmevne izjave nigerijskega predsednika pred nekaj leti, da naj se Afričani nehajo ukvarjati s svojo težko kolonialno zgodovino in se naj predvsem vprašajo »kaj lahko Afričani naredijo za Afriko«. Resda zmanjšanja hude revščine - pod 1,25 dolarja dnevno - do ciljnega leta 2015 očitno ne bodo dosegle podsaharske države (44 držav), vendar posamezne afriške države dosegajo opazen napredek.

Prispevek v nadaljevanju je omejen na države, čeprav vemo, da novo geoekonomijo sveta v marsičem oblikujejo tudi banke in podjetja, ki so postala, globalna in so; poljudno rečeno, nekakšne organizirane gospodarske svetovne države. Drugo, ker je zdaj odmevno predvsem družbeno preurejanje arabskih držav, kamor je usmerjeno zahodno posredovanje, in katastrofa na Japonskem, so drugi vidiki geoekonomskih sprememb nekoliko zasenčeni.

Razvoj je nestanovitno dogajanje z mnogimi nepredvidljivimi premiki. Znanost je zato na trhlih nogah, ko je treba napovedati dogajanje za več desetletij naprej. Zanimiv primer navaja Joseph. A. Schumpeter: leta 300 p. n. št. je zmagovito krščanstvo zavrglo dosežke antične civilizacije. Gorečim krščanskim vernikom še dolgo ni bilo možno pojasniti najbolj očitnih resnic antike, po drugi strani pa so bile najbolj očitne zmote potrjene in sprejete. Drugače povedano, nedokazane ideološke, verske in druge zmote, prepričanja, lahko dolgotrajno prevladujejo nad gospodarskim dogajanjem v družbi. Ti vplivi lahko tako zasenčijo sicer značilno racionalno in koristoljubno delovanje ljudi v gospodarskih zadevah. Včasih se gospodarske razmere toliko poslabšajo, da prodrejo racionalnejše družbene rešitve. Drugič so nasprotovanja spremembam toliko zakoreninjena, da premik na boljše ni možen. Nevzdržno stanje se tako ohranja in novo družbeno spoznanje dozori, ali se nasilno prebije mnogo pozneje.

Prispevek je torej omejen na čas in spremembe v svetu, katerih izid je možno napovedati z več gotovosti. Poglavitna napoved je, da nastaja nova geoekonomija sveta, v kateri postopno izstopajo velike, do včeraj tako rekoč ne-vplivne države.

2. Prebivalstvo in ozemlje

V svetu je sedaj 11 držav, ki imajo več kot sto milijonov ljudi, z Evropsko Unijo 12. Kar nekaj držav v Aziji in Afriki pa je blizu tega števila. Na obzorju sta dve državi-velikanki. Kitajska in Indija imata skupno 40 % svetovnega prebivalstva.

Prebivalstvo in ozemlje

Država	prebivalstvo leta 2008 v milijonih	prebivalstvo leta 2030 milijoni	ozemlje v 000 km ²
Kitajska	1.337	1.462	9.598
Indija	1.144	...	3.287
EU-27	501	515	4.324
ZDA	304	374	9.632
Indonezija	227	271	1.905
Brazilija	192	217	8.515
Nigerija	151	...	924
Rusija	142	129	17.098
Japonska	128	115	378
Nemčija	83	81	357
Francija	62	67	549
V. Britanija	61	71	244
Kanada	33	39	9.985
Avstralija	21	26	7.741
Slovenija	2	2	20

Opombe: Nigerija je federalna država; v tabelo je vključena kot afriška država z največjim prebivalstvom; po obsegu BDP je na tretjem mestu.

Viri: za Evropsko Unijo Eurostat; projekcija prebivalstva se nanaša na leto 2050. Za druge države sta vira: The World Bank 2010 in OECD Statistics. Svetovnega prebivalstva je po zadnjih podatkih 6 milijard 870 milijonov (vir: statistična ura, Statistični urad R Slovenije).

3. Deleži držav v svetovnem BDP

Kitajska naj bi po BDP presegla ZDA verjetno prej kot v dvajsetih letih (vir: CIA World Factbook). Res ima EU sedaj največji BDP, sledi ZDA, vendar se delež Zahoda v svetovnem BDP zmanjšuje. Zahodni svet je obenem v zaposlitveni in finančni krizi, poglavitne vzroke le počasi odpravlja, izhoda še ni na vidiku. Geoekonomske spremembe sicer potekajo z zastoji, turbulentnim političnim dogajanjem doma, napetostmi s sosedi - krize, vojne bodo tudi sestavina tega stoletja. Toda, do včeraj velike države kot so Italija, Francija, Velika Britanija, se v svetu postopno pomikajo po lestvici navzdol. Niti po prebivalstvu, niti po veličini ozemlja in čedalje manj po obsegu tega, kar letno proizvedejo, se ne morejo primerjati z novimi velikimi državami.

Indija letno proizvede že precej več kot vsaka posamična od omenjenih evropskih držav. Vendar se Indija ne more primerjati s Kitajsko, ki letno proizvede znatno več kot vse tri omenjene države skupaj. Tudi Brazilija se pomika navzgor, ima skoraj 200 milijonov prebivalcev in je tem državam po obsegu proizvodnje že blizu. Indonezija ima blizu 230 milijonov prebivalcev ter je na polovici francoske proizvodnje. Poleg teh novih kandidatov za gospodarsko moč in vpliv v svetu sta tu še Rusija z nekaj čez 140 milijonov prebivalci in Japonska. Kitajska, Indija, Brazilija in Rusija so se povzpele med svetovne tehnološke sile znane po inovacijah zato mednarodna podjetja selijo tja svoje raziskovalne centre.

Nekatere od novih velikih držav se že vztrajno potegujejo/borijo za svoje mesto v svetu, ali v svojem delu sveta (Iran), druge se še bodo. Kitajska bo verjetno kmalu največja gospodarska sila - EU in ZDA za njo, a tudi vrstni red prve deseterice držav bo spremenjen.

Deleži držav v svetovnem BDP

Država	delež BDP v svetovnem BDP / 1990 2009	
U-27	28,7	21,2
ZDA	24,8	20,2
Kitajska	3,9	12,6
Japonska	9,9	6,0
Indija	3,1	5,1
Rusija	...	3,0
Brazilija	3,3	2,9
Indonezija	1,2	1,4
Nigerija	0,39	0,49
Nemčija	6,1	4,0
Francija	4,4	3,0
V. Britanija	4,1	3,1
Kanada	2,3	1,8
Avstralija	1,3	1,2
Slovenija	...	0,08

Vir: IMF: World Economic Outlook, Recovery, Risk and Rebalancing, oct. 2010.

Udeležba posameznih držav v svetovnem BDP je izračunana na podlagi kupne moči. Večjo udeležbo v svetovnem BDP so leta 2009 imele še: Italija z 2,5 %, Španija in J. Koreja, obe 1,9 %, Iran z 1 %, pri čemer se je udeležba obeh evropskih držav v tem času zmanjševala, obeh azijskih pa naraščala.

4. O investicijah, plačilni bilanci, državnih dolgovih in javnem primanjkljaju

V prid napovedanim spremembam govori še nekaj dejstev. Prednost večine novih velikih držav so znatna sredstva, ki jih namenjajo za investicije. Kitajska je leta 2000 namenila 34 % BDP za bruto investicije v osnovna sredstva in ta odstotek je naraščal ter je leta 2008 in 2009 presegel 40 %. Svoj delež investicij povečuje tudi Indija; od 23 % leta 2000 na prek 30 % v zadnjih letih (vir: OECD). Po drugi strani se je v EU delež bruto investicij v osnovna sredstva od začetka krize zmanjšal - od 21,1 % leta 2008 na 18,6 % leta 2010. Razlog je upad investicij privatnega sektorja. V ZDA so po navedbi A. Greenspana investicije na zgodovinsko nizki ravni. To je eden od osrednjih problemov zahodnega sveta. Te podatke na Zahodu zamegljujejo vesti o naložbah t. i. investitorjev na finančnih trgih. Toda cilj teh ljudi je zaslužek od kapitala in ne izhod iz krize, ali nove zaposlitvene možnosti.

Med poglavitne vzroke sedanje krize sodijo svetovna gospodarska neravnovesja, veliki presežki in njim ustrezni primanjkljaji v trgovinski menjavi. Ta neravnovesja so ostala, oziroma nič ni ukrenjeno, da države ne bi vodile politike, ki vodi v svetovna neravnovesja. Naslednji vidik neravnovesij so tokovi špekulativnega kapitala, ki ogrožajo mednarodno denarno stabilnost. Vendar mednarodna pravila, kontrolni ukrepi, še niso usklajeni.

Tekoči račun plačilne bilance (svetovna neravnotežja)

Država	tekoči račun plačilne bilance v mrd. USD leto 2009	tekoči račun kot odstotek od BDP, 2006-2008
Kitajska	426	4,90
Japonska	142	3,97
Rusija	49	7,20
Nigerija	23	...
Indonezija	11	1,30
Brazilija	-24	-0,17
Indija	-36	-0,63
EU-27	-183	-1,10
ZDA	-420	-5,37
Nemčija	168	7,03
Kanada	-23	0,97
V. Britanija	-29	-2,53
Avstralija	-48	-5,20
Francija	-52	-1,27
Slovenija	-0,47	-4,50

Opomba: V prvem stolpcu je vir podatkov World Trade Organization. Pri podatkih za EU je izključeno poslovanje med članicami znotraj Unije. V drugem stolpcu je izračunano stanje tekočega računa plačilne bilance v odstotku od BDP na podlagi tekočih cen in v USD in sicer kot triletno povprečje 2006-2008; vir podatkov je OECD. Izjema je podatek za EU, ki se nanaša na leto 2009; vir: Eurostat¹

V prid geo-ekonomskih sprememb govore tudi podatki o zadolženosti držav.

1 Metodološko pojasnilo. Pri ugotavljanju stanja tekočega računa plačilne bilance se standardna definicija sprejeta v začetku 70-tih let uporablja povsod (pri Mednarodnem denarnem skladu je le poimenovanje treh sestavnih delov tekočega računa drugačno). Tekoči račun potemtakem izkazuje neto stanje vseh transakcij iz posamezne države do drugih delov sveta, ki se nanašajo na: a) izvoz/uvoz blaga ter storitev; b) dohodke (od obresti, dobička, dividend, nakazila od dela); ter c) transferje (tuja pomoč, socialna varnost, darila, subvencije). Kapitalni račun pa izkazuje neto spremembe lastništva sredstev in sicer: a) neposredne tuje investicije; b) portofolio investicije (nakup delnic in obveznic); c) druge investicije (tokovi kapitala na bančne račune; posojila; pritoki denarja iz finančnih trgov, ko le-ti zaznajo možnosti, da v nihanjih obrestnih mer ali menjalnih tečajev lahko zaslužijo); d) rezervni račun (aktivnosti centralne banke, kot je finančno ukrepanje proti delovanju trgov ko pride do presežnega priliva domače valute). Vendar Mednarodni denarni sklad uporablja za večino teh transakcij naziv finančni račun in le za manjši del kapitalni račun; ta zajema oprostitev plačila dolgov, plačilo davkov na dediščino in še nekatere postavke, ki imajo značaj transferjev.

Bruto dolg držav

Država	bruto državni dolg v % od BDP ocena 2010
Japonska	226 %
ZDA	93 %
Francija	84 %
Kanada	82 %
V. Britanija	77 %
Nemčija	75 %
Indija	72 %
Brazilija	67 %
Slovenija	35 %
Indonezija	27 %
Avstralija	22 %
Kitajska	19 %
Nigerija	16 %
Rusija	11 %

39

Vir: Mednarodni denarni sklad; WEO: Recovery, Risk and Rebalancing, oct. 2010.

Državni dolg se je po obsegu in odstotno povečal glede na leto 2009 pri Japonski, ZDA, Franciji in še nekaterih razvitih državah. Pri Japonski znaten del državnega dolga odpade na domače upnike²

S predhodnim je povezan primanjkljaj javnega sektorja. V EU-27 je primanjkljaj javnega sektorja v primerjavi z BDP leta 2010 doživel velik porast glede na leto 2009 in sicer na 6,8 %; v evro območju 6,3 %; Nemčija 3,0 %, Francija 7,5 %, V. Britanija 11,2 %, Slovenija 5,8 %; sicer pa je največji v Grčiji 15,4 %, sledi Irska 14,4 %, Španija 11,1 % in Portugalska 9,3 %.³

Za ZDA je Ben Bernanke opozoril, da je sedanji trend naraščanja proračunskega primanjkljaj nevzdržen; proračunski primanjkljaj ZDA v finančnem letu 2010 znaša 11 % BDP in ostaja na takšni ravni naprej (vir: Eurostat, Main Table. Podatek za ZDA: izjava guvernerja FED v Kongresu, jan. 2011).

V prid novim gospodarskim silam so še podatki od deviznih rezervah. V zadnjem desetletju so le-te v svetu hitro naraščale in so leta 2009 dosegle 13 % svetovnega BDP. Na prvem

² Bruto državni dolg je opredeljen kot celoten konsolidiran dolg v nominalni vrednosti na določen dan (brez premoženja države), v številni naslednje kategorije državnih obveznosti: gotovina in depoziti, ne-delniški vrednostni papirji (obveznice) in brez finančnih derivatov in danih posojil.

³ Primanjkljaj javnega sektorja kaže kolikšen del letnih obveznosti ni pokrit z davki, ampak z izposojenimi viri. Skladno s tem je primanjkljaj javnega sektorja izračunan kot odstotek od BDP v evrih in sicer kot neto izkaz med posojili in krediti centralne države, držav, občin in socialnih skladov v danem letu; podatki znotraj javnega sektorja so konsolidirani.

mestu po obsegu rezerv je Kitajska z 2.470 milijardami USD, sledi Japonska z 1.074 milijardami, Rusija 447 mrd, Tajvan 348 mrd, Indija 287 mrd, J. Koreja 270 mrd, Brazilija 245 mrd (vir: IMD WC Yearbook 2010).

5. Stvari niso tako preproste: vpliv drugih dejavnikov

40

Podatki o velikosti držav, veličini ozemlja, o naraščajoči udeležbi v svetovnem BDP, ali številčnosti mladega, za delo sposobnega prebivalstva, bi lahko privedli do napačnih zaključkov glede sprememb v svetovni geoekonomiji. Že podatek o bruto domačem proizvodu na prebivalca kaže drugačno sliko (kupna moč, leto 2008). Kitajska s 6000 dolarji po prebivalcu ali Indija z blizu 3000 dolarji sta še znatno za Rusijo (več kot 13.000 dolarjev), še veliko več jima manjka do povprečja Evropske unije (30.000 USD; Slovenija 27.800), do Japonske, Švice in ZDA s 47.000 dolarji na prebivalca.

Obseg proizvodnje, število prebivalcev, veličina ozemlja bodo imeli pomembno vlogo v novem svetu, vendar ne gre pretiravati. Gospodarska moč je vezana za valute, dobrih 60 % svetovnih denarnih rezerv je v dolarjih in dobrih 30 % v evrih. Še znatno višji je odstotek vseh mednarodnih trgovinskih in finančnih transakcij v dolarjih (vir: IMF: Reserve Accumulation and International Monetary Stability, april 2010). Kitajsko, Rusijo, držav-izvoznice surovin bremenja ta odvisnost od dolarja in njegovih nihanj, vendar pot do nove nadomestne valute ne bo kratka. ZDA pa so zavrnile predlog Kitajske in Rusije za košarico valut - dolar, evro, jen, juan, rubelj in funt - kot mednarodno merilo vrednosti. Prednost ZDA je za enkrat še v številnih znanstvenih disciplinah, katerih dosežki se iz vojaških in vesoljskih raziskav selijo v civilno uporabo. Ne gre podceniti pridobljenega političnega in gospodarskega vpliva zahodnih držav v svetu. Nadalje, obe novi državi-velikanki lahko doživita resne politične pretrese. Resda se nedavno organiziranje skupin "facebook" na Kitajskem ni pokazalo kot resna nevarnost. V Indiji pa se krepi maoistično gibanje v vrsti vzhodnoindijskih držav, vendar za enkrat, predvsem kot zdravstvena, varnostna in druga podpora revnemu podeželskemu prebivalstvu. Tu so še nove velike ovire in težave; na Kitajskem izpusti ogljikovega dioksida z izgorevanjem goriv naraščajo, tako da je Kitajska že prehitela doslej največjega onesnaževalca ZDA, a tudi podatek za Indijo kaže, da je v nenehnem porastu. Le v EU se količina teh izpustov postopoma zmanjšuje. Skratka, za marsikaj bo potrebno precej več kot dve desetletji.

6. Zaključek

V ozadju odmevnih pretresov v arabskem svetu, japonske katastrofe in drugih izpostavljenih dogodkov, postopno nastaja nova geoekonomija sveta. V njej pridobivata gospodarski vpliv dve državi-velikanki, Kitajska in Indija. Resda, gospodarski dosežki Kitajske - doslej v zgodovini še ne doseženi rezultati glede izboljševanja življenja revnih ljudi, pri gradnji

velikih cestnih, energetskih in drugih infrastrukturnih objektov vsedržavnega pomena ter njen gospodarski vpliv v svetu - znatno presegajo indijske. Sestavi del kitajskega uspeha je strateška vloga države v gospodarstvu in sploh organiziranost kitajske družbe. Poleg njiju narašča moč še nekaterih velikih držav, Brazilije, tudi Indonezije; 11 držav v svetu ima sedaj več kot 100 milijonov prebivalcev, nekaj azijskih in afriških pa se približuje temu številu. Zahodni svet je v gospodarskem zastoju in velike, vplivne zahodnoevropske države zmanjšujejo svoj delež v svetovni proizvodnji. V novo-nastajajočem svetu ima Evropska Unija zato za Evropejce strateški pomen.

Obseg proizvodnje in mednarodne menjave, velike investicije, ozemeljska velikost, številčno mlado za delo sposobno prebivalstvo, so pomembni dejavniki. Kitajska bo verjetno postala največje gospodarstvo v manj kot 20-tih letih, EU in ZDA za njo. Vendar ne gre podcenjevati drugih dejstev in dejavnikov. Kupna moč evropskega BDP na prebivalca (EU-27) je vsaj 5 krat večja od kitajskega in 10 krat večja od indijskega. Večina trgovinskih in finančnih poslov se opravlja v dolarjih; velika večina deviznih rezerv je v dolarjih in sedaj tudi v evrih. Tu so še druge pridobljene gospodarske pozicije in gospodarsko premoženje Zahoda v različnih delih sveta ter napor za pridobitev političnega vpliva. A Kitajska je glede tega odprla novo poglavje v mednarodnih odnosih. Svoje pomoči ne pogojuje s spremembami družbene ureditve po svojem vzoru; zagovarja stališče, da je to notranje-politična stvar vsake države. Sedanje sile imajo še druge prednosti kot je vloga v mednarodnih institucijah, v razvoju uporabne znanosti, prevlada v mednarodnem medijskem prostoru pa vse do geostrateške vojaške moči. Vendar, deloma vidno, deloma prikrito, nastaja nova svetovna geoeconomija, svet velikih držav.

Literatura:

EBRD: Transition Report 2010, Recovery and Reform; 17. Nov. 2010

Eurostat: Main Table 2010

Institute for Management Development: World Competitiveness Yearbook 2010; Laussane

IMF: World Economic Outlook; Oct. 2010

IMF: Global Financial Stability Report; Oct. 2010

IMF: Reserve Accumulation and International Monetary Stability; april 2010

IMF: Working Paper on Historical Public Debt Database; 8. Nov. 2010

Vlado Klemenčič: Pogled v ozadje; prispevki o biopsihologiji in ekonomiji; Svet plus d.o.o., Ljubljana 2010

OECD: StatExtracts, Country statistical profiles 2010

»Resnično bogastvo držav: možnosti za človekov razvoj«; uredniško neodvisno poročilo, financira ga Program Združenih narodov za razvoj (UNDP), New York/Dunaj, nov. 2010

Joseph A. Schumpeter: Lahko kapitalizem preživi?; Studia humanitatis, Ljubljana 2010

Amartya Sen: Development as Freedom; Oxford University Press 1999

UN: International Human Development Indicators Data Base 2010

UN: The Millennium Development Goals Report, UN 2010

UN: Millenium Declaration Development Goals 2000

The World Bank: World Development Indicators 2010

The World Factbook (CIA World Factbook) 2011

World Trade Organization: Statistics Database, Trade Profiles 2010